

Zprávy

Didaktika – opora proměn výuky?

V červnu 2003 proběhla na naší fakultě (PF UHK) konference se zahraniční účastí, která hledala odpověď na jednu z aktuálních otázek. Je didaktika oporou proměn výuky? Konference byla určena široké pedagogické veřejnosti, všem, kteří se o danou problematiku zajímají. Setkala se s velkým zájmem u širokého spektra pedagogických pracovníků, především mezi vysokoškolskými učiteli, ale též mezi učiteli a vedením téměř všech typů a stupňů škol. Referáty přednesené v plénu prohloubily pohled na současné tendence vývoje didaktiky a na přípravu učitelů. Nastolily otázky týkající se formy vzdělávání budoucích pedagogů. Předznamenaly tematickou šíři následných vystoupení a naznačily hledání cest optimální přípravy studentů pedagogických fakult v současnosti. Odpolední program probíhal ve dvou sekcích. Sekce č. 1 byla věnována didaktice na ústředních fakultách, sekce č. 2 didaktickým inovacím v praxi základních a středních škol.

Jaké úkoly vyplývají z přednesených příspěvků pro teorii a praxi výuky a vzdělávání? Na základě obsahové analýzy příspěvků lze obecně konstatovat, že je třeba:

- zpracovávat teoretická východiska vzdělávání s přihlédnutím k současným požadavkům doby,
- hledat neustále modely učitelské přípravy učitelů (pregraduální i postgraduální) adekvátní nynější době a blízké budoucnosti,
- objasňovat učitelské veřejnosti (i studentům učitelství) podstatu nových jevů ve vzdělávací oblasti v kontextu se současnými podmínkami života (v naší společnosti i globálními),
- seznamovat učitelskou veřejnost (i studenty učitelství) s prostředky efektivního (a aktivního) vyučování a napomáhat jejich aplikaci do praxe,
- studovat práci inovativních škol a inovativních učitelů a popularizovat výsledky empirického bádání.

Dále budou úkoly konkretizovány dle jednotlivých tematických okruhů příspěvků.

V celkovém pohledu na všechna sdělení konference z hlediska početnosti vystupuje do popředí tematická skupina, která se týkala učitelské přípravy,

především formy pregraduální. Byla naznačena její teoretická východiska, mající základ v konstruktivistické teorii. Je zřejmé, že si nachází své uplatnění. Je však třeba více propracovat aplikaci této teorie do školní praxe při komplexnější změně podmínek výuky, ale i s přihlédnutím na její meze, na které bylo rovněž upozorněno.

Poměrně velký prostor byl dále věnován struktuře pedagogicko-psychologických disciplín v pregraduální přípravě učitelů a různým metodám a formám práce se studenty v pedagogických disciplínách. Byly představeny postupy (i zcela nové) vedoucí k aktivitě studentů na seminářích. Zároveň bylo poukázáno na okolnosti, které neumožňují na školách změny realizovat. Zajímavé bylo i seznámení s celým kurzem rozvoje tvořivosti u studentů učitelství polské provenience.

V několika vystoupeních bylo konstatováno, že je nedostatečně řešená pedagogická příprava učitelů odborných předmětů pro zajištění efektivního vzdělávání. Tento problém si vyžaduje velkou pozornost vzhledem k počtu studentů odborných škol i vzhledem k jejich uplatnění na trhu práce.

Úkoly vyplývající z přednesených příspěvků:

- Pokračovat ve vzájemné spolupráci a výměně informací o průběhu, prostředcích, výsledcích i problémech v pedagogické přípravě učitelů, neboť rozhovory a diskuse na toto téma jsou inspirativní a přínosné.
- Hledat cesty kvalitní přípravy učitelů DPS, učitelů odborných předmětů. V tomto směru je obzvláště významné podněcovat a realizovat úzkou spolupráci mezi obecnými a oborovými didaktiky.
- Připravovat intenzivněji studenty pregraduálního studia i učitele v praxi na realizaci inovací.
- Usilovat o komplexní (systémové) proměny školy.
- Mapovat klady a zápory konstruktivistického pojetí výuky na všech typech škol a analyzovat výsledky a zkušenosti z jeho aplikace do praxe.
- Odstraňovat v příspěvcích naznačené brzdy inovací, existující téměř na všech úrovních pedagogické praxe i řízení.

Reakce na současné zavádění Rámcového vzdělávacího programu (RVP) do škol vyznívaly ponejvíce kriticky. Autoři upozorňovali na jeho problematická místa i na nedostatek připravenosti terénu na jeho přijetí a tvořivou školní práci podle něho.

Úkoly vyplývající z přednesených příspěvků:

- Propracovávat a konkretizovat dílčí cíle RVP.
- Zajistit větší informovanost o RVP mezi učiteli v pedagogické praxi.
- Spolupracovat na budování dovedností učitelů pro samostatnou a tvořivou činnost s RVP.

Zajímavou a početnou skupinu tvořily příspěvky týkající se výzkumů pro-

vedených na základních, středních i vysokých školách. Jejich prostřednictvím byla zkoumána aktivita žáků při vyučování, představy studentů pedagogické fakulty o výuce obecné didaktiky nebo též představy učitelů základních škol o způsobu a podmínkách naplňování cílů Rámcového vzdělávacího programu na základních školách.

Významné místo v této skupině zaujímá příspěvek týkající se principů efektivního vyučování. Vznikl rovněž jako výsledek výzkumu ve Spolkové republice Německo.

Úkoly vyplývající z přednesených příspěvků:

- Zvýšit počet výzkumů komplexnějšího rázu a rozvinout spolupráci fakult na těchto výzkumech.
- Popularizovat principy efektivního vyučování. Seznámit budoucí i stávající pedagogy s prostředky, kterými jej lze dosáhnout.

V příspěvcích se objevilo téma, které je velmi žádoucí pro svou konkrétnost a pozitivní náboj. Jedná se o ukázky zdařilých inovačních procesů na základních školách v Brně. Je z nich patrné, že ke kvalitě, které tyto školy dosahují, dospěly v dlouhodobějším procesu a po důkladné přípravě pedagogického týmu. Je rovněž jasné, že tamní pedagogové nepovažují tento proces za jednorázový akt a že se průběžně zaměřují na prevenci či eliminaci problémů, které v pedagogické činnosti nastávají nebo kterým by chtěli předjet.

Úkoly vyplývající z přednesených příspěvků:

- Vyhledávat pozitivní příklady inovačních procesů na školách, studovat a zobecňovat poznatky o podmínkách, faktorech a souvislostech, které činí proces „modernizace“ školy a jejího chodu úspěšným.
- Zobecňovat získané poznatky, pomáhat pedagogické praxi odhalovat a řešit problémy při cestě za novou školou.

Ani otázka učebnic nezůstala bez povšimnutí. Byla prezentována jednak jako faktor znemožňující proměnu výuky, jednak byla uváděna ve formě kompendia jako prostředek umožňující variabilitu výuky.

Nekázeň žáků byla ojedinelým tématem, přesto nelze nechat tento problém bez povšimnutí.

Úkoly vyplývající z přednesených příspěvků:

- Je třeba nahlížet komplexněji na projevy nekázně žáků při vyučování a osvojovat si strategie jejich prevence či zvládnání.
- Při tvorbě a výběru učebnic přihlížet kromě jiného k tomu, jaké postupy jsou v ní preferovány (induktivní, deduktivní), nakolik učebnice navozuje prvky problémového vyučování a dalších aktivit žáků (studentů).

Jak odpovídali autoři příspěvků na úvodní otázku konference? Přímo se k ní vyjádřilo jen několik pedagogů, a to tak, že *didaktika se může stát*

oporou výuky, ale vždy v závislosti na dalších podmínkách, např. komplexně s ostatními pedagogickými disciplínami nebo v závislosti na pojetí vědních oborů, kterým vyučujeme. Také obsahová náplň mnohých příspěvků, i když se zabývaly jen dílčím problémem, toto potvrzují. To znamená, že při formulování teoretických úvah didaktických i při konkrétním zavádění inovací do praxe je třeba brát v úvahu princip komplexnosti (systémovosti).

Jak reagovaly příspěvky na současné problémy? Byly odrazem reakcí pedagogů na nové požadavky doby, ale nepostihovaly všechna témata, o kterých se domníváme, že tvoří důležitou součást proměn výuky a vzdělávání. Jedná se například o doporučený postup při zavádění inovací na školách, o spolupráci mezi učiteli, o individuální přístup k žákům, o hodnocení žáků a evaluaci práce školy. Mohly by se týkat konfrontace se zahraničními poznatky a zkušenostmi, budování klíčových kompetencí, o kterých se na této konferenci nehovořilo, ale také problematiky vzdělávání vysokoškolských pedagogů, motivace a angažovanosti pedagogů při realizování inovací ve vzdělávacím procesu atp. Existuje ještě celá řada problémů, o kterých by se mělo diskutovat, a jak je vidět, mnohdy přesahují rámec didaktiky. Proměny výuky jsou jevem permanentním, a proto na dalších setkáních můžeme v diskusích pokračovat.

Potěšitelné bylo, že účastníci konference projevili zájem, aby se další podobná akce uskutečnila co nejdříve. Bylo dohodnuto i téma budoucí konference. Zní: „Didaktika v pregraduální přípravě učitelů a její vztah k praxi“.

Tímto oznámením zveme zájemce o danou problematiku na den 25. 5. 2004 do Hradce Králové, aby se zúčastnili našeho rokování. Obohatí jistě teorii i praxi přípravy budoucích učitelů. Těšíme se na nové setkání. Chceme jím oslavit nejen 40. výročí založení České pedagogické společnosti, ale i 45. výročí vzniku Pedagogické fakulty.

Jana Doležalová

Výchova v kontextu sociálních proměn

Česká pedagogická společnost spolu s Ústavem pedagogických věd FF MU v Brně a s Ústavem pedagogických věd UTB ve Zlíně uspořádala konferenci na téma „Výchova v kontextu sociálních proměn (v současné české společnosti)“. Konference proběhla ve dnech 20. a 21. ledna 2004 v Brně.

V aule Filozofické fakulty MU v Brně zazněly ve společné části tři referáty, které se zabývaly obecnými otázkami výchovy v současných podmínkách. Docent Jiří Pelikán ve svém referátu s názvem *Hledání těžiště výchovy* označil za nejdůležitější úkol vymezení základních podstatných problémů výchovy. Zabýval se vybranými stránkami osobnosti (charakter, hledání a na-

lézání smyslu, orientace v životě, životní pozice a světový názor, svoboda a odpovědnost) a naznačoval cesty, jak může výchova jednotlivé složky pozitivně či negativně ovlivňovat. V závěru symbolicky vyjádřil pojetí učitele jako průvodce na cestě k samostatnému životu.

Prof. Stanislava Kučerová uvedla výchovu do širšího evropského kontextu. V příspěvku *K hodnotové dimenzi výchovy v budoucí Evropě* upozornila na postupné borcení hodnotového systému současné společnosti, ve které převládá zájem jedince (skupiny) nad zájmy celku. Za jeden ze závažných problémů, který provází náš vstup do Evropské unie, označila ztrátu národní identity, která se již plnou měrou projevuje u naší mládeže.

Prof. Peter Ondrejkovič v referátu na téma *K úlohám pedagogických vied v integračnom procese* vidí perspektivu pedagogiky v propojení s hraničními disciplínami, v integraci věd o výchově a vzdělávání. Nemá však na mysli pouze tradiční hraniční disciplíny jako psychologii, ale vidí širší rámec systému věd o výchově a vzdělávání, kam zařazuje kromě filozofie (zvláště filozofii výchovy a filozofickou antropologii) a sociologie (sociologie výchovy) také ekonomii (ekonomii výchovy a vzdělávání). Považuje to za nezbytné nejen pro teoretické pozorování a zkoumání, ale i pro koncepci východisek, abstrakci a konkretizaci na různých úrovních.

Odpoledne probíhalo v prostorách CDVU Šlapanice jednání v sekcích. Účastníci se rozdělili do tří sekcí: Výchovné možnosti školy, Možnosti výchovy ve volném čase a Celoživotní sebevýchova a sebezvzdělávání. Sekce Výchovné možnosti školy (moderátoři doc. Semrád a dr. Prokop) se ukázala jako nejobsažnější, přihlásilo se do ní přibližně třicet referujících, kteří pojali téma z mnoha hledisek:

- vysokoškolská příprava učitele,
- sociální podmínky výchovy,
- funkce rodiny a školy ve výchově,
- výchova ke zdravému způsobu života, protidrogová výchova,
- výchova (dramatická) jako školní předmět,
- vliv hodnocení na výchovu,
- osobnost učitele a její význam ve výchově.

Sekce Možnosti výchovy ve volném čase (moderátoři dr. Knotová, dr. Hofbauer) měla mnohem konkrétnější téma a devět referujících. Proto měli možnost diskutovat také o jednotlivých dílčích tématech. Účastníci se věnovali:

- vlivu proměn ve společnosti na změny v hodnotové orientaci,
- návrhům na reformu institucí, které se zabývají volnočasovými aktivitami,
- významu volnočasových aktivit v prevenci sociálně patologických jevů.

Moderátoři sekce Celoživotní sebevýchova a sebevzdělávání (prof. Švec a Mgr. Chudý) pojali práci v sekci jako diskusi nad společně vybranými základními problémy zaměření sekce. Účastníci se tak dotkli takových témat jako:

- proměny přípravy učitele,
- sebevzdělávání a kariérní růst,
- výchova dětí jako sebevýchova,
- soustavné vzdělávání učitelů.

Jako velmi aktuální a zásadní problém současnosti se ukázala absence systému celoživotního vzdělávání učitelů. Postgraduální vzdělávání není zakotveno ve vysokoškolském zákoně a kromě toho dochází v současné době k omezování práce pedagogických center, která v dalším vzdělávání učitelů sehrávají velmi důležitou úlohu.

Na závěrečném společném jednání se účastníci shodli v názoru, že současná společnost a její hodnotový systém doznal velkých změn. Hledáme nyní nová morální měřítká pro život a výchovu v liberální společnosti. To je velký úkol pro filozofy, najít společný základ, aby civilizace vůbec přežila, a pro pedagogy, aby hledali cesty, jak v tomto duchu vychovávat.

Marta Rybičková

Zpráva o konferenci Slovenské pedagogické společnosti a katedry pedagogiky Filozofické fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoděje v Trnavě

Rada slovenských vědeckých společností Slovenské akademie věd zařadila v roce 2002 mezi svých přibližně padesát aktivně působících vědeckých společností Slovenskou pedagogickou společnost. Po delší odmlce se s iniciativou vedoucí k obnovení činnosti Slovenské pedagogické společnosti ozvali zástupci odborné pedagogické obce v roce 2001. Na počátku roku 2002 (leden) zástupci přípravného výboru v čele s prof. L. Macháčkem, doc. J. Danekem a Mgr. M. Sirotovou požádali o zaregistrování Společnosti na zasedání Předsednictva Slovenské akademie věd. Žádost byla schválena a Slovenská pedagogická společnost mohla začít vyvíjet svoji pravidelnou činnost. Sídlem Společnosti se stala Univerzita sv. Cyrila a Metoděje (viz dále UCM) v Trnavě, sekretariát Společnosti působí při katedře pedagogiky Filozofické fakulty UCM. Předsedou výboru se stal prof. Mgr. L. Macháček, CSc., který se dlouhodobě zabývá problematikou občanské participace mládeže. Je prorektorem UCM, působí jako učitel na Katedře politologie a Katedře pedagogiky Filozofické fakulty UCM, je členem redakční rady časopisu

Pedagogická revue a předsedou redakční rady časopisu *Mládež a společnost*. Členové výboru Společnosti se svými spolupracovníky se přihlásili zejména k řešení koncepčních otázek rozvoje pedagogiky jako vědy, k plnění úkolů v oblasti tvorby a rozvoje národní koncepce výchovy a vzdělávání, k vytvoření platformy pro spolupráci institucí pedagogické vědy na Slovensku k navázání kontaktu s mezinárodními světovými a evropskými vědeckými společnostmi, dále připravili ambiciózní plán činnosti Společnosti. Členové Společnosti mohou vyvíjet aktivity ve čtrnácti odborných sekcích.

Dne 6. 2. 2004 Slovenská pedagogická spoločnosť s katedrou pedagogiky Filozofickej fakulty UCM uspořádala v Trnavě konferenci s názvem „Pedagogický výskum na Slovensku v európskom kontexte“. Konferenci se zúčastnili nejen členové Společnosti, odborníci ze všech slovenských vysokoškolských pedagogických pracovišť, zástupci ministerstva školství, ale také představitelé Trnavského kraje a vedení univerzity. Účastníků konference bylo více než osmdesát, mezi nimi byli také čtyři účastníci z České republiky, pedagogové a doktorandi Univerzity v Hradci Králové, Univerzity Palackého v Olomouci a Masarykovy univerzity v Brně. Výbor České pedagogické společnosti zastupovala na konferenci autorka tohoto příspěvku.

Úvodním slovem zahájil jednání konference předseda Společnosti prof. L. Macháček, který seznámil zúčastněné s hlavním tématem konference. Slova se poté ujal zástupce Trnavského kraje, který fundovaně hodnotil spolupráci univerzity s orgány kraje a kriticky hodnotil zejména způsob řízení a organizaci školského systému na Slovensku z pohledu krajských orgánů. Dopolední jednání pokračovalo vystoupením hlavních referujících. Profesor Š. Švec se zamýšlel ve svém příspěvku nad pedagogikou jako vědou, kterou představil jako humanitní, antropologicky orientovanou vědu, již však chybí společně sdílený evropský koncept. Poukazoval na velké rozdíly v definování a náplni pedagogiky v různých zemích. Dalším referujícím byl profesor P. Gavora. Jeho příspěvek se zaměřil na hodnocení metodologie u realizovaných pedagogických výzkumných šetření na Slovensku, jejichž výsledky autoři prezentovali v odborném tisku v uplynulých deseti letech. Konstatoval, že převládá výzkum kvantitativní nad kvalitativním (pouhých 5 % ze sledovaných výzkumů bylo kvalitativních), jeho charakter je explorační a deskriptivní s využitím zejména dotazníkové metody. Autoři výzkumných zpráv věnují málo pozornosti validizaci výzkumných nástrojů. Dopolední jednání ukončilo vystoupení docenta J. Daneka, v němž se zabýval obsahově tematickou profilací současného pedagogického výzkumu na Slovensku. Centrem pozornosti výzkumníků je škola a učitel. Organizátoři účastníky konference rozdělili na odpolední jednání konference do sedmi pracovních sekcí – sekce historie školství a dějin pedagogiky, didaktiky, sociální pedagogiky, pedagogiky volného času, pedeutologie, školského managementu

a předškolní a elementární pedagogiky. Čeští zástupci přispěli do jednání sekcí pedagogika volného času (zástupci Univerzity v Hradci Králové a Univerzity Palackého v Olomouci) a sociální pedagogika (pracovník Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně). Pracovní jednání v uvedených sekcích trvalo vzhledem k mnoha vystupujícím do podvečerních hodin. Pro členy Společnosti dále následovalo jednání Valného shromáždění Slovenské pedagogické společnosti. Společenský večer, na němž účastníci pozitivně hodnotili organizaci i odbornou úroveň jednání, ukončil setkání všech zúčastněných pedagogických odborníků.

Dana Knotová